

Tisak: »Medicinska naklada«, Zagreb, Šalata 3 — 72.

Ikonostas slikarske škole Simeona Baltića iz Gomirja

(XVIII STOLJEĆE)

IZLOŽBA 1972.

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ODJEL SRBA U HRVATSKOJ

Ikonostas manastira Gomirja slikan je u sedmom desetljeću XVIII st. Radio ga je, zajedno sa svojim učenicima, Simeon Baltić, osnivač tzv. gomirске slikarske škole. Kroz nekoliko desetljeća, u drugoj polovini XVIII i u početku XIX st. ikonopisci proizašli iz te slikarske škole naslikali su čitav niz ikonostasa po crkvama Gorskog Kotara, Like i Korduna. Do danas se nisu svi sačuvali, a najznačajniji je ovaj, rađen za Gomirje.

Manastir Gomirje nalazi se u Gorskog Kotaru, sjeverozapadno od Ogulina. Osnovani su ga u početku XVII st. kaluđeri izbjegli pred Turcima iz manastira Krke u Dalmaciji. Prva manastirska crkva je bila drvena, a uz nju je stajala zidana kula koju je 1621. g. podigao Vuk Krsto Frankopan, na čijem se posjedu nalazio manastir. 1719. g. započeta je gradnja nove crkve, koja je, izgleda, završena 1722. g. Nekadašnja frankopanska kula pretvorena je u zvonik. Posvećenje nove crkve obavljeno je tek 1730. g. Gradnja manastira od čvrstog materijala i nova namjena kule dokaz su o izmijenjenoj situaciji u prvoj pol. XVIII st. Turci više nisu predstavljali onakvu opasnost kao stoljeće ranije, kada je manastir osnovan. Nije nam poznato kakav je ikonostas bio u novoj crkvi. Gomirje je spadalo u siromašnije manastire, pa su se u prvo vrijeme vjerojatno koristile stare ikone. 1722. g. gomirski iguman Teodor tražio je pomoć od mitropolita Vićentija Popovića, jer je namjeravao dati »popisati« tj. oslikati crkvu »i drugim ukrašenjem ukrasiti«, ali kako »živimo na priskorbnu mestu studenu i besplodnu... bez vašeg pomoženja nevažmožno«. U XVIII st. bio je običaj da kaluđeri putuju i skupljaju pomoć za svoj manastir. Naročito se mnogo putovalo u Rusiju. Kada se 1762. g. starješina gomirskog manastira, iguman Teodor nalazio takvim poslom u Kijevu, upoznao je ikonopisca Simeona Baltića. S njim je sklopio ugovor, prema kojem je Baltić došao s Aleksićem u Gomirje da slika ikone i u slikarstvu poučava nekoliko učenika. Tako je u Gomirju osnovana slikarska škola. Razumije se da je jedan od prvih Baltićevih zadataka bila izrada ikonostasa za manastir.

1789. g. bio je u Gomirju veliki požar. Zna se da je zahvatio i crkvu, na kojoj je gorio krov. Nemamo podataka da li je tom prilikom bio oštećen ikonostas. Zna se da je 1812. g. opet došlo do požara. Nije nam poznato da li su tada gorile samo manastirske zgrade, ili se vatra proširila i na crkvu. 1842—6. g. izvršeni su na manastiru veći popravci, a 1889. g. potpuna obnova. Tada je srušen zvonik — stara frankopanska kula i sagrađen novi. Tako obnovljen manastir ostao je sve do prošlog rata, kada je teško stradao. Međutim ikonostas je, zajedno s ostalim dragocjenostima, zaslugom zagrebačkih muzealaca spašen još u početku rata.

O životu slikara gomirskog ikonostasa Simeona Baltića imamo dosta podataka. Rođen je u Zemunu 1729. g. Bio je monah u manastiru Hopovu u Fruškoj Gori. Otuda je 1756. g. s još dvojicom kaluđera, s krivotvorenim pasošima pobjegao u Kijev, da u čuvenom manastiru Kijevo-pečarskoj lavri uči slikarstvo. Vjerojatno je nakon šest godina boravka u Kijevu smatran za iskusnog slikara, kada ga je 1762. g. iguman Aleksić nagovorio da dođe u Gomirje. Ugovor o Baltićevim obavezama u Gomirju je zanimljiv dokument o položaju ikonopisca u XVIII st. Slikanje ikona više nije, kao u srednjem vijeku, pobožno djelo anonimnog zografa«. I samo sklapanje ugovora pokazuje da postoji pojam umjetnika — ličnosti, čak i kada je to monah kao Baltić, a da ne govorimo o slikarima svjetovnjacima, kojih je u to vrijeme sve više. On je za slikanje plaćen, ali se obavezuje da će cijena odgovarati vrijednosti djela. Upotrebljavat će vlastite boje pripravljene »po reguli hudožestva moega«. Kada završi posao slobodno može otići kamo želi. Baltić se još obavezao da neće raditi bez dozvole vladike, da ne smije ostaviti nedovršen rad i da će poučavati nekoliko učenika.

Baltićevi učenici u Gomirju bili su Luka Nikšić, Jovan Grbić i Đorđe Mišljenović. S njima je Baltić ubrzo došao u sukob, te su ga tužili starješini manastira da ih ne poučava dovoljno savjesno. Čak je i vladika morao intervenirati da se izmire učitelj i učenici. U dokumentima koji su se do rata čuvali u Gomirju Simeon Baltić se posljednji put spominje 1778. g., a po nekim podacima bio je tamo još i 1780. g. Nakon toga nemamo o njemu spomena.

Što je na gomirskom ikonostasu Baltićev rad, a što njegovih suradnika, možemo samo pretpostavljati. Najvjerojatnije je da je tačno mišljenje dr I. Bacha, prema kojem bi Baltić slikao prijestolne ikone, dvije slike na platnu koje nisu namijenjene ikonostasu i niz tzv. »cjelivačih« ikona, prema kojima su učenici radili ikone praznika za ikonostas. Gornji redovi na ikonostasu — apostoli i proroci bili bi također rad učenika. Poznato je da je u požaru 1789. g. gorio i krov crkve. Da li su tada stradali i gornji redovi ikonostasa, pa su ih Baltićevi učenici nakon toga ponovno naslikali? To su pitanja na koja nam poznati dokumenti ne daju odgovor.

Slikari gomirске škole pripadaju grupi tzv. prelaznih slikara u srpskom slikarstvu XVIII st. Kod gomiraca ima i elemenata tradicije (zlatna pozadina, ukočeni likovi, djelomično tehnika) i novih, baroknih utjecaja (obrada inkarnata, ornamentiranje odjeće u duhu »ukrajinskog baroka«, neki elementi dekoracije). Iako radovi koji se pripisuju Baltiću odskada kvalitetom od onih za koje mislimo da su radili učenici, ipak i on po umjetničkoj vri-

jednosti zaostaje za mnogim »prelaznim« slikarima. Historičari umjetnosti (Bach, Medaković, Jovanović) dali su oštru ali pravilnu ocjenu gomirске škole, koja se može sažeti u konstataciji da je njen značaj u prvom redu kulturno-historijski, a manje umjetnički. Gomirski ikonostas je, sa svim svojim manama, dokument vremena i mjesta gdje je nastao. Utjecaji ruskog, a naročito ukrajinskog baroka imali su značajnu ulogu u obnovi srpskog slikarstva XVIII st., ali se to zbivalo u prvoj polovini toga stoljeća. Slikari druge pol. XVIII st. sve se više okreću prema Beču kao uzoru. Baltić je konzervativan čak i u odnosu na ukrajinske slikare koji su radili u našim krajevima, na pr. Jov Vasiljević i Vasilije Romanović. Zato nije čudno što se zadržao u Gomirju, tom najzapadnijem manastiru karlovačke mitropolije, smještenom daleko od južne Ugarske, Srijema i drugih krajeva u kojima je modernizacija slikarstva išla brže, omogućena i snažnijim ekonomskim i društvenim razvitkom. Naručio je za koje su radili Baltić i njegovi učenici živjeli su po siromašnim selima Like i Korduna. Oni nisu ni mali prilike da se upoznajaju s u ono vrijeme naprednijim i kvalitetnijim slikama. I pored slabe kvalitete gomirskim slikarima se mora priznati izvjesno osjećanje za zajednički stil, tako da se njihovi radovi lako prepoznaju.

Zbog kulturno-historijskog značaja, koji ne možemo zanemarivati, bilo je vrijedno da se gomirski ikonostas sačuva. Tek sada, nakon restauriranja, koje su izvrsno obavili stručnjaci Restauratorskog zavoda JAZU i Restauratorskog zavoda Hrvatske, vidimo njegovo pravo lice, simpatično nesporno i naivno, do sada sakriveno prljavštinom, premazima i crvotočinom.

Vera Borčić